

Σάββας Στρούμπος

Συνέντευξη με αφορμή την παράσταση «Εμείς» του Γ. Ζαμιάτιν

Μαρία Κυριάκη

30/03/2016

Γράφτηκε το 1921, εκδόθηκε το 1927 και εξελίσσεται σε μελλοντικό χρόνο, περίπου 1500 χρόνια από σήμερα, ύστερα από έναν διακοσαετή παγκόσμιο πόλεμο. Στη διάρκεια του πολέμου μεγάλο μέρος του πληθυσμού αφανίζεται, χώρες καταστρέφονται και τα εναπομείναντα κράτη ενσωματώνονται σε μια ολοκληρωτική πολιτεία, το Μονοκράτος. Τον απόλυτο έλεγχο κατέχει ο Ευεργέτης, πρόδρομος του Οργουελικού «Μεγάλου Αδερφού», που συγκεντρώνει στο πρόσωπό του όλες τις μορφές εξουσίας. Οι πολίτες, η ταυτότητα των οποίων καθορίζεται αποκλειστικά από γραμματικούς και αριθμητικούς κώδικες, έχουν οικειοθελώς αποθέσει την ελευθερία τους στα χέρια του Ευεργέτη. Το Μονοκράτος έχει κυριαρχήσει στον κόσμο και μέσω του διαστημόπλοιου "Αφομοιωτής" ετοιμάζεται να επεκταθεί και σε άλλους πλανήτες. Ο έρωτας του D- 503, κατασκευαστή του «Αφομοιωτή», για την I- 330, μια αινιγματική γυναίκα που εμφανίζεται βίαια στη ζωή του, σύντομα τον φέρνει αντιμέτωπο με την αντιστροφή όλων των αξιών που πρόσβευε μέχρι τότε, αλλά και με τον ίδιο τον (άγνωστο) εαυτό του. Η I-330 εισβάλλει στον κόσμο του Μονοκράτους ως ένας άλλος θεός Διόνυσος, επιδιώκοντας να θυμίσει στους αριθμημένους ότι η φύση του ανθρώπου είναι διπλή: ένστικτα και λογική μαζί. Το να αντιστέκεσαι στο διονυσιακό στοιχείο σημαίνει να καταπνίγεις το ήμισυ της ύπαρξής σου.

Το δυστοπικό αριστούργημα του Γιεβγκιένι Ζαμιάτιν, ενέπνευσε μεταξύ άλλων σημαντικών προσωπικοτήτων της τέχνης, τον Τζορτζ Όργουελ για τη συγγραφή του περίφημου "1984", τον Άλντους Χάξλεϋ για το «Θαυμαστός Καινούριος Κόσμος», τον Ρέι Μπράντμπερι για το «Φαρενάιτ 451» κ.α.

Μίλησέ μου για την δραματουργία. Διαχρονική ή προφητική;

Πιστεύω ότι στο «Εμείς» έχουμε τον συνδυασμό. Ο Ζαμιάτιν είναι προφητικός, γιατί γράφοντας το μυθιστόρημά του το 1921, μιλάει για τη φύση του ολοκληρωτισμού που θα γνωρίσουμε τον 20^ο αιώνα και διαχρονικός γιατί τα ζητήματα που θέτει μας αφορούν μέχρι σήμερα και σίγουρα θα μας απασχολούν και αύριο: από τη μία αριθμοποίηση και πραγματοποίηση του ανθρώπου, μηχανοποιημένος τεχνικός πολιτισμός, ολοκληρωτικά καθεστώτα καθολικού ελέγχου και καταστολής, εξουθένωση της φύσης και από την άλλη η ανάγκη της κοινωνικής επανάστασης για τη χειραφέτηση του ανθρώπου.

Οι αριθμοί στο ΕΜΕΙΣ έχουν μια διττή σημασία. Είναι σύμβολα της ομογενοποίησης της μάζας αλλά ταυτόχρονα πιστοποιούν και το αναπόφευκτο της πτώσης του Μονοκράτους. Με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται αυτό δραματουργικά και πως αξιοποιείται σκηνοθετικά;

Στο Μονοκράτος, τον δυστοπικό κόσμο του μέλλοντος της ανθρωπότητας που μας οδηγεί ο Ζαμιάτιν, οι άνθρωποι δεν έχουν πλέον ονόματα, αλλά αριθμητικούς κώδικες (D-503, I-330 κλπ). Ο Ζαμιάτιν τους αποκαλεί «αριθμημένους», σαν απ' τη γέννησή τους να έχουν υποστεί διαδικασία «αριθμοποίησης» και απώλειας της ανθρωπότητάς τους. Δεν ερωτεύονται, δεν ονειρεύονται, δεν έχουν συναισθήματα, επιθυμίες, πάθη, δεν ξέρουν ποιος είναι ο «άλλος». Έχουν ενδοβάλει όλα τα προστάγματα της εξουσίας για το πώς πρέπει να υπάρχουν στον κόσμο και αρνούνται να κάνουν το παραμικρό βήμα εκτός αυτού του πλαισίου. Παρ' όλα αυτά, η «αριθμοποίηση» δεν πετυχαίνει απόλυτα. Κάποιοι από τους αριθμημένους είναι ελαττωματικοί. Η O-330 ερωτεύεται, θέλει παιδί, θέλει να κρατήσει το παιδί της, ακόμα και με κίνδυνο να χάσει τη ζωή της. Ο D-503, ερωτεύεται κι αυτός. Αρχίζει να κάνει όνειρα, επιθυμεί με όλα του τα κύτταρα την I-330, τα συναισθήματά του πάλλονται, κοντεύει να τρελαθεί. Μονάχα η φανταστέκτομη (επέμβαση αφαίρεσης της φαντασίας) μπορεί να τον σταματήσει.

Ο Ζαμιάτιν μας κλείνει το μάτι ειρωνευόμενος τη λατρεία των μηχανών. Εντός της φουτουριστικής του δυστοπίας το επιθυμητικό και εξεγερσιακό ορμέμφυτο της ανθρώπινης φύσης είναι αδύνατον να κατασταλεί εντελώς. Κάτω από τις οποιεσδήποτε συνθήκες, η ζωική ενέργεια θα βρει τρόπο να εκφραστεί.

Στην παράσταση, τα σώματα των ηθοποιών είναι συγκρουσιακά. Μέσα τους παλεύουν αντίρροπες δυνάμεις: υποταγή και εξέγερση, αριθμοποίηση και επιθυμία, λογική και ένστικτο, εξουσία και φαντασία. Αυτά τα δίπολα καθορίζουν τη βασική συμπεριφορά των προσώπων και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Πέρα από την συνθήκη που θέτει το κείμενο και την απόπειρα ανατροπής της, πώς επικοινωνεί η παράσταση την σχέση των αριθμών με τις πράξεις -μαζικές και ατομικές- των ανθρώπων;

Σε γενικές γραμμές, κατά τη διάρκεια των προβών μας, οι ηθοποιοί, με τη φωνή και το σώμα τους, αναμετρούνται με τα βασικά υλικά του κειμένου. Τελικά, η δομή της παράστασης προέρχεται από τον τρόπο με τον οποίο παίρνει σάρκα και οστά αυτή η ψυχοσωματική αναμέτρηση.

Στην περίπτωση του «Εμείς» το ζήτημα της αριθμοποίησης εκφράζεται από τη σωματική συμπεριφορά των ηθοποιών. Σώμα και φωνή, χρόνος και ρυθμός του κάθε ηθοποιού και όλων μαζί, δημιουργούν έναν αστερισμό εκφράσεων μέσα από τον οποίο καταδεικνύεται το ζήτημα, αλλά και οι δυνατότητες ανατροπής του.

Με ποιο τρόπο η σκηνική εγκατάσταση συντάσσεται με την δραματολογία και την σκηνοθετική γραμμή;

Το σκηνοθετικό σκεπτικό στηρίζεται στην παράδοση του Ρώσικου Κονστρουκτιβισμού/Σουπρεματισμού. Η παράσταση παίζεται πάνω σε ένα μαύρο τρίγωνο κι έναν κόκκινο κύκλο, με δύο καρέκλες, κόκκινη και μαύρη αντίστοιχα. Προσωπικά είμαι βαθιά επηρεασμένος από καλλιτέχνες της εποχής, όπως ο Μαλέβιτς, ο Ροντσένκο, ο Λιζίνσκι, η Ποπόβα κ.α.

Το «Εμείς» δεν μπορεί να ανέβει στο θέατρο αναπαραστατικά. Θα απαιτούσε μια πανάκριβη παραγωγή και πάλι το πνεύμα του κειμένου δεν θα έβγαινε. Εγώ στηρίχθηκα πάνω στον Ρώσικο Κονστρουκτιβισμό/Σουπρεματίσμ, προσπαθώντας να συμβολοποιήσω τα βασικά ζητούμενα του μυθιστορήματος. Εξάλλου, το εν λόγω καλλιτεχνικό κίνημα βγαίνει μέσα από τη λατρεία της τεχνικής, των μηχανών και της επιστημονικής χειραφέτησης της φύσης, του ανθρώπου και του κόσμου. Για τον Ζαμιάτιν, η φετιχιστική αντίληψη των παραπάνω, οδηγεί νομοτελειακά στον ολοκληρωτισμό του τεχνικού πολιτισμού, προβληματική που οφείλει να μας αφορά σε μεγάλο βαθμό σήμερα, στους καιρούς κρατών έκτακτης

ανάγκης, βιοπολιτικής διαχείρισης πληθυσμών, συστημικής βίας και καταστολής.

Πώς μεταθέτει η υποκριτική το βάρος από τον λόγο στις σκηνικές περιπέτειες των σωμάτων;

Θα έλεγα πως δεν πρόκειται για μετάθεση, αλλά για διαλεκτική ένωση και σύγκρουση διαφορετικών μεγεθών. Ο λόγος σωματοποιείται και το σώμα αποκτά τις δονήσεις του λόγου και του ήχου. Ο λόγος δονείται, αναπνέει, εμφανίζει ρωγμικά υλικά και το σώμα σκέφτεται, επικοινωνεί συμβολισμούς και έννοιες. Ο χρόνος της μετάβασης από τη σωματική χειρονομία στη φωνητική/λεκτική έκφραση ορίζεται από την ίδια τη χρονικότητα της συμπεριφοράς του ηθοποιού και τις εκφραστικές ανάγκες της κάθε στιγμής. Σε κάθε περίπτωση, όμως, στη δουλειά μας αντιλαμβανόμαστε τη φωνή και το σώμα ως μια δυναμική ενότητα άπειρων δυνατοτήτων.

Ποια είναι τα θέματα που σε απασχολούν και ποιο είναι το καλλιτεχνικό αποτύπωμα της ομάδας;

Με το «Εμείς» κλείνει ο κύκλος έρευνάς μας πάνω στην Απο-ανθρωποποίηση του ανθρώπου. Ο κύκλος άνοιξε με τη «Μεταμόρφωση» του Φραντς Κάφκα το 2012, συμπεριέλαβε παραστάσεις όπως ο «Βούτσεκ» του Γκέοργκ Μπύχνερ, «Η Σωφρονιστική Αποικία» (β' έκδοχή) και πάλι του Φραντς Κάφκα και τώρα το «Εμείς». Αυτή τη στιγμή δουλεύουμε πάνω στην «Αποστολή» του Χάινερ Μύλλερ. Εδώ ο προβληματισμός προχωράει: Από την απο-ανθρωποποίηση στην Εξέγερση της ζωής.

Δε θα μπορούσα να προσδιορίσω ακριβώς το στίγμα της ομάδας. Ίσως αυτό να αλλάζει ανάλογα με τις εποχές και τις διαφορετικές περιόδους της δουλειάς. Υπάρχει, όμως, ένας συμβολισμός που μ' ενδιαφέρει πολύ: Η πρώτη μας παράσταση, η α' έκδοχή της «Σωφρονιστικής Αποικίας» παρουσιάστηκε μετά την εξέγερση του Δεκέμβρη του '08 στο Χώρο Ιστορικής Μνήμης '41 - '44 της Κοραή. Μέσα μου η Εξέγερση, η Ιστορία και η Μνήμη, συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν, επηρεάζοντας τη δουλειά της ομάδας και τις καλλιτεχνικές μας επιλογές.

Τι κώδικες χρησιμοποιείς για να επηρεάσεις την «νόηση» του κοινού και πώς επιδράς στο ενεργειακό του πεδίο;

Πρώτα απ' όλα το ίδιο το σώμα και τη φωνή του ηθοποιού, με όλο το φάσμα χειρονομιών, εκφράσεων, ήχων, μελωδιών, εκφοράς λόγου κλπ.

Από εκεί και πέρα, προσπαθώ η ίδια η παράσταση ως αυθύπαρκτος κόσμος να λειτουργεί έτσι ώστε να επηρεάζει την καρδιά και το μυαλό του θεατή. Με αυτή την έννοια, ο ήχος, το φως, ο χώρος της παράστασης, σε οργανική σύνδεση με τη λειτουργία των ηθοποιών, εξυπηρετούν αυτό το σκοπό.

Με ποιο τρόπο οργανώνεται το υλικό της πρόβας για να δημιουργηθεί η παράσταση;

Προτού ξεκινήσουν οι πρόβες, δουλεύω κάποιους μήνες για να διαμορφώσω σε αδρές γραμμές το πρίσμα υπό το οποίο θα αντικρύσουμε το υλικό μας. Οι πρόβες διαρκούν περίπου 7-8 μήνες. Περιλαμβάνουν μεγάλες περιόδους έντονων ψυχοσωματικών αυτοσχεδιασμών των ηθοποιών. Το υλικό αυτό, σιγά-σιγά διυλίζεται, γίνεται όλο και πιο συνειδητό, ώσπου κωδικοποιείται, διαμορφώνοντας τον κόσμο της παράστασης.

Τι σημαίνουν για σένα: Διόνυσος, Αναστενάρια, Καρναβάλι, Σατουρνάλια;

Θα μπορούσε κανείς να πει και να γράψει πολλά. Αυτό που νομίζω πως έχει σημασία είναι η ανάγκη της υπέρβασης και της ρευστοποίησης όλων των ορίων και των περιορισμών, πρώτα απ' όλα στη ζωή και την ανθρώπινη φύση.

Τι είναι για σένα μια «Κρίση» και πώς ανατρέπει;

Νομίζω ότι έννοια «Κρίση» στις μέρες μας έχει ένα πολύ συγκεκριμένο περιεχόμενο. Πρόκειται σαφώς για την κρίση λειτουργίας του υπάρχοντος συστήματος στη χώρα και διεθνώς. Οι πρόσφατες εμπειρίες που ζήσαμε και ζούμε ως χώρα μετά τις εκλογικές αναμετρήσεις και τη διάψευση των ελπίδων μεγάλων μερίδων του πληθυσμού, πιστεύω πως είναι αρκετές για να αποδείξουν ότι πρέπει να κινηθούμε προς την κατεύθυνση της ανατροπής του υπάρχοντος σε όλα τα επίπεδα. Αυτή η διαδικασία ονομάζεται κοινωνική επανάσταση.